

İNSAN KONULU SÖZCÜKLER BAĞLAMINDA FASİH ARAPÇA VE MISIR LEHÇESİ BİR KARŞILAŞTIRMA DENEMESİ

Halil UYSAL*

Öz

Günümüz Arap dünyası, geniş bir coğrafyada yaşayan tek dilli bir toplumdur ve Irak'tan Cezayir'e kadar, Arapça bu toplumun ortak dilidir. Arap ve İslam dünyasını birleştiren bu ortak dilin yanı sıra, halkların kendi bölgelerinde, günlük yaşamlarında kullandıkları, iletişimlerini sağladıkları yerel lehçeler vardır. Elinizdeki makalede bu iki dil seviyesi belirli bir çerçevede karşılaştırılacak ve bir takım değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Dil, Arap dili, Fusha, Lehçe, Mısır lehçesi.

A Comparative Study of Standard Arabic and Egyptian Dialect in the Context of Human/Man Themed Words

Abstract

Today's Arab world is a monolingual society that lives in a wide area. Stretching from Iraq to Algeria, Arabic is the common language of this society. In addition to this common language that binds the Arab and Islamic world, there are local dialects through which people connect in their daily lives in their individual regions. In this article, these two languages will be compared through a specific framework whereby certain evaluations will be attempted to be made.

Key Words: Language, Arabic language, Eloquent, Dialect, Egyptian dialect.

Giriş

Çalışmanın Amacı, Yöntemi, Kapsamı

Elinizdeki çalışmada fasih Arapça ile Mısır lehçesi arasında bir karşılaştırma denemesi yapılacaktır. Amaç, fasih Arapça ile Mısır lehçesi arasındaki aynılık ve ayrılık noktalarının belirlenebilmesine yönelik bir örneklem oluşturmaktır. Bir başka amaç ise, lehçe olgusunun, Mısır lehçesi bağlamında ayırıcı temel özelliklerine temas edebilmek, varolduğu düşünülen farklılıkların niteliklerini belirlemeye çalışmaktır.

Araştırmada öncelikle, temel konuşma kılavuzlarında yer alan, günlük konuşmalarda yaygın kullanıma sahip lehçe müfredatı ile fusha ve Türkçe karşılıkları belirlenmiş, daha sonra anılan müfredatın sesletim özelliklerinin aktarılabilmesi amacıyla küçük bir çevriyazı sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem çerçevesinde belirlenen müfredat, temel özelliklerine bağlı olarak kategorize edilerek sunulmuştur.

---

* Okutman, Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Belagati, (huysal@sakarya.edu.tr).

Araştırma günlük hayatta sıkça karşılaşılan insan konulu sözcükleri kapsamaktadır.

Çalışma bir giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Birinci bölümde, dil, fasih Arapça ve lehçe konuları üzerinde durulmuş, kavramsal çerçeve belirlenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, fasih Arapça ile Mısır lehçesi müfredatı sınıflandırılarak karşılaştırılmıştır.

Sonuç ve öneriler bölümünde ise, araştırmada ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiş ve lehçebilim çalışmaları çerçevesinde, lehçelerin genel Arap Dili karşısındaki konum ve kullanımına yönelik bir takım önerilerde bulunulmuştur.

I. Dil, Fasih Arapça ve Lehçe

Dilin günümüze değin düşünürler ve dilbilimciler ile dille doğrudan ya da dolaylı ilgisi bulunan diğer bazı bilim adamları tarafından, dile bakış açılarının farklılığına göre değişen, pek çok tanımı yapılmıştır. Dil, genellikle, “bir topluluğun düşünce, duygu ve isteklerini ifade ettiği sesler” şeklinde tanımlanırken, bazı tanımlarda ise dil, bir “açığa vurma” ve “açıklama” şeklinde ifade edilmiştir.¹

Bir başka tanıma göre ise dil, “düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir.”²

İlk bakışta basit bir bildirişim aracı gibi görünen dil, dilsel topluluk oluşurması nedeniyle, aynı zamanda toplumsal, ruhsal, duygusal ve kültürel içeriği de bulunan karmaşık bir dizgedir. Oluşturduğu dilsel topluluğun bütün özelliklerini, kültürünü ve geçmişini taşır. Bu nedenle bir dili incelemek, aynı zamanda, o dili konuşan topluluğu incelemek anlamına gelir. Dil, bu nitelikleriyle, her türlü etkiye açık, durmadan değişen ve gelişen canlı bir varlık gibidir.³

Arapça’da dil sözcüğü لغة ve لسان kelimeleri ile karşılanmaktadır. لسان / Lisân sözcüğü, gerçek anlamıyla ağızımızın içinde bulunan ve konuşmayı sağlayan ana organımızın adıdır. Mecâzen لغة anlamında kullanılmıştır.⁴ Dil / لغة

1 Corc Mitro Abdülmesîh v.dğr., *el-Halîl mu’cemu mustalahâtî’n-nahvî’l-arabî*, Beyrut: Mektebetu Lübnân, 1990, s. 344; Muhammed Saîd v.dğr., *eş-Şâmil mu’cem fi ulûmu’l-luğatî’l-arabiyye ve mustalahâtihâ*, Beyrut: Dâru’l-avde, 1985, s. 747; Muhammed Altuncî, *el-Mu’cemü’l-mufassal fi’l-edeb*, Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, 1999, s. 737.

2 Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, I, 55.

3 Nurettin Koç, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1992, s.79.

4 Mişel Âsiv.dğr., *el-Mu’cemü’l-mufassal fi’l-luğa ve’l-edeb*, Beyrut: Dâru’l-ilm li’l-melâyîn, s. 1068.

anlamında kullanılışı ile konuşma eylemini / كلمة، كلام ve bildirişme sistemini de anlatır duruma gelişi, bunların ağızdaki dille olan ilişkisi, dilin konuşmadaki yeri dolayısıyladır ve pek çok dilde görülen “deyim aktarması” sonucunda ortaya çıkmıştır.⁵

Araştırmacılar Arapçada pek çok dil seviyesinden sözetmektedirler. Bunlardan genel anlamıyla, “fasih dil / اللغة الفصحى” ile “lehçe / اللهجة”, bir başka deyişle “avamca / âmî dil / اللغة العامية”; özel anlamıyla ise, “fasih Arap dili / اللغة العربية الفصحى” ve “Mısır Arap lehçesi / اللهجة العربية المصرية” bizim araştırma konumuzu oluşturmaktadır.

Fasih dil veya bir başka deyişle fusha denildiğinde, Kurân-ı Kerîm’in kendisiyle indiği ve Cahiliye döneminden başlayarak günümüze kadar, özellikle edebî ürünlerde, varlığını koruyan dil kastedilir. Günümüzde, avamca / اللغة العامية karşıtı olarak kullanılmaktadır.⁶

Fusha, geçmişten bugüne kültür, edebiyat ve yazı dilidir. Üniversitelerde, gazetelerde, radyo ve televizyonlarda, konferans ve sempozyumlarda bu dil kullanılır.⁷

Lehçe / لهجة denildiğinde “bir dilin değişik ülkelerde ve bölgelerde, yine aynı dilbirliğinden kimselerce konuşulan değişik biçimi”⁸ kastedilir.

Lehçe aynı zamanda dilde bir söyleyiş tarzını, bir eda şeklini ifade eder. Konuşurken alışılmış, yaygın olanın dışına çıkışı dile getirir.⁹

Arapçada lehçe sözcüğü, ammice / avamca ve dârice / دارجة sözcükleriyle yakın anlamli olarak kullanılmaktadır. Zaman zaman konuşma dili (لغة الكلام) anlamında لهجة دارجة ifadesi kullanılmaktadır.¹⁰

Kadîm Arap dilbilimcilerinin bizim bugün lehçe diye isimlendirdiğimiz olguya, bazen luğa / لغة, bazen da lahn / لحن dedikleri ifade edilmektedir.¹¹ Günümüzde “lehçebilim / diyalektoloji” diye isimlendirilen bir bilim dalı vardır. Lehçebilime Türkçede “bölgesel diller bilimi” de denilmektedir. Arapçada دراسة اللهجات / علم اللهجات / لهجيات / دراسة العامية kavramlarıyla karşılanmaktadır.

5 Aksan, *Her Yönüyle Dil*, s. 51.

6 Altuncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edebe*, s. 687.

7 Âsî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-luğa ve'l-edebe*, s. 1071; Altuncî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edebe*, s. 687.

8 Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, I, 141.

9 Abdülmesîh, *el-Halîl*, s. 349.

10 Mecdî Vehbev.dğr., *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edebe*, Beyrut: Mektebetu Lübnân, 1984, s. 320; Âsî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-luğa ve'l-edebe*, s. 1086.

11 Mecdî Vehbe v.dğr., *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edebe*, s. 320.

İngilizcesi “dialectology”dir.¹² Lehçebilim, genel dilbilimin (علم اللغة/ linguistics) alt dallarından biridir ve dilbilim araştırmalarında önemli bir yere sahiptir.

Dil çerçevesinde değerlendirdiğimizde, günümüz Arap dünyası, geniş bir coğrafyada yaşayan tek dilli bir toplumdur ve Irak’tan Cezayir’e kadar, Arapça bu toplumun ortak dilidir. Bütün Arap ülkelerinde şairler şiirlerini, yazarlar kitaplarını ve makalelerini bu dille yazar, araştırmacılar araştırmalarını, akademisyenler tezlerini bu dille yayınlara, hatipler, hitap ettikleri kitlelere bu dille hitap ederler. Televizyonlarda birçok program, özellikle haber programları bu ortak dille yapılır. Arapça, özeldede Arap dünyasını, genelde ise İslam ümmetini birleştiren bir dildir.

Arap ve İslam dünyasını birleştiren bu ortak dilin yanı sıra, halkların kendi bölgelerinde, günlük yaşamlarında kullandıkları, iletişimlerini sağladıkları yerel lehçeler vardır. Bu durum, Cahiliye çağından bu yana çok fazla bir farklılık göstermeksizin süregelmiştir.

Cahiliye’de çeşitli lehçeleri konuşan kabile mensupları, hac günlerinde ya da farklı zamanlarda ve amaçlarla düzenlenen panayırarda bir araya geldiklerinde ortak Arapçayı kullanır, şairler şiirlerini bu ortak dille sunar, hatipler konuşmalarını bu ortak dille yaparlardı. Antlaşmalar ve sözleşmeler de bu ortak dille yapılırdı.¹³ Bu ortak dil ile halkların günlük yaşamlarında kullandıkları lehçeler arasında büyük bir fark yoktu.

Aslında bu ortak dil, el-Cezîre bölgesinin farklı bölgelerinde yer alan kabilelerin lehçelerinin bir karışımıydı.¹⁴ Farklılıkların büyük çoğunluğu, “is-tintâ, tadaccu’, teltele, rette, şenşene, tumtumâniyye, ‘acrafiyye, ‘ac’ace, ‘an’ane, ğamğame, fahfaha, gut’a, keskese, keşkeşe, lahlahâniyye, vetm, vekm, vehm, ...” gibi ses değişimlerindenve sarf ilminin ilgi alanına giren “imâle, idğâm, i’lâl, teshil, vakf, kasr, med, ...”¹⁵ gibi hususlardan ibaretti. Bazen “ذو” kelimesinin Tay lehçesinde الذي anlamında; متى kelimesinin Hüzeyl lehçesinde من anlamında; وثب kelimesinin bir başka kabilenin lehçesinde جلس anlamında kullanılması” gibi müfredâtı ilgilendiren hususlarda değişiklikler

12 Bkz. *el-Mustalahâtü'l-ilmiyye ve'l-fenniyye*, Kahire: Mecmeu'l-luğati'l-Arabiyye, 2007, IV, 93; XV, 221; Ramzi Munir Baalbaki, *Dictionary of Linguistic Terms*, Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1990, s. 148; Muhammad Ali al Khuli, *A Dictionary of Applied Linguistics*, Beyrut: Mektebetu Lübnân, 1986, s. 31.

13 Günümüzde Arap toplumlarında bile Arapçanın önceki asırlarda fasih olduğu, Arapların tamamının fusha konuştukları, lehçelerin daha sonra ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu konuda daha geniş bilgi için, örneğin bkz. Muhammed Ebu'l-ferec, *Mukaddime li-dirâseti fikhil-luğa*, Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-arabiyye li't-tibâa ve'n-neşr, 1966, s. 95-100.

14 Âsî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-luğa ve'l-edeb*, s. 1085.

15 Anılan kavramlar ve örnekleri için bkz. Abdülğaffâr Hâmid Hilâl, *el-Lehecâtü'l-Arabiyye neş'eten ve tatavvuran*, Kahire: Mektebetu Vehbe, 2. baskı, 1993.

olabiliyordu. Bazen de “ما edatının Temîm lehçesinde amel etmemesi; هذان ve هاتان kelimelerinde elifin Benî'l-Hâris b. Ka'b lehçesinde nasb ve cer halinde kalması; الذين kelimesindeki yâ harfinin Hüzeyl lehçesinde, raf' durumunda vâv'a dönüşmesi” gibi nahivle ilgili hususlarda birtakım farklılıklar görülebiliyordu.¹⁶ Bütün bu farklılıklar, kabilelerarası iletişimi engellemeyen ve edebî dilden büyük bir kopuş olarak nitelenemeyecek unsurlardan ibaretti.¹⁷

Bu noktada bazı dilcilerin ifade ettikleri şekliyle dillerin, doğal, sosyal ve kültürel nedenlerle, birleşmekten çok ayrılmaya ve ayrışmaya meyilli oldukları görüşünü hatırlamakta yarar vardır. Hz. Âdem'den bu yana yeryüzünün hiçbir yerinde tek bir dilin bile lehçelere ayrılmaksızın kalamamış olması bu yönelimi destekleyen en gerçekçi kanıtlardan biri olsa gerektir.¹⁸

Gözden uzak tutulmaması gereken hususlardan birisi de bir dilin belirli nedenlerle lehçelere ayrılmasının yanı sıra bir lehçesinde birtakım etkenlerle alt dallara ayrılabilmesidir. Modern dilbilimciler bu türden lehçelere اللهجات الاجتماعية / sosyal lehçeler demektedirler. Bu tür lehçelerin içerisinde kuşkusuz en önemlisi اللهجات الحرفية / meslekî lehçelerdir, diğer bir deyişle jargonlardır.¹⁹

Yapılan çalışmalar çerçevesinde fasih Arapça ile lehçeler arasında çeşitli seviyelerde farklılıklar olduğu ifade edilmektedir. Fusha ile lehçe arasında göze çarpan en önemli farklardan birisi, fushanın hem yazı hem de sözlü iletişim dili olmasına karşın lehçelerin yalnızca sözlü iletişim dili olmasıdır.²⁰ Ayrıca fushanın belirli usûl ve kaidelere sahipken lehçelerin, standart ve genel geçer nitelik taşıyan usûl ve kaidelere sahip olmadıkları ya da varolan kuralların oldukça değişken oldukları hususu göze çarpmaktadır.

Lehçelerle ilgili araştırmalar yapan dilbilimciler, yaptıkları çalışmalarda, lehçe farklılıklarının daha çok fonetik düzeyde olduğunu, anlam düzeyindeki farklılıkların ikincil derecede olduğunu, dilbilgisine ilişkin ayrılma noktalarının ise oldukça az ve genellikle yavaş değişir nitelikte bir yapı arz ettiğini ortaya koymuşlardır.²¹

Bir dilin farklı lehçelerini birbirinden ayıran ana unsur, “bir bölgede bulunup diğerlerinde bulunmayan karakteristik bir takım özelliklere sahip olması” şeklinde ifade edilmiştir. Bir sözde kendine özgü bir nitelik varsa ve o

16 Âsî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-luğa ve'l-edeb*, s. 1085.

17 Samar Rûhî Faysal, *el-Müşkiletü'l-luğaaviyyetü'l-arabiyye*, Tırlabus: Crus Pres, 1. baskı, 1992, s. 24.

18 Hilâl, *el-Lehecâtü'l-Arabiyye*, s. 391

19 Ali Abdülvâhit Vâfi, *İlmü'l-luğa*, Kahire: Nahdatu Mısır, 1962, s. 173.

20 Sözlü iletişim dilinin yazılı dile dönüşmesi, örneklerine dillerin tarihinde sıkça rastlanılan bir durumdur. Arapça özelinde lehçelerin yazı diline dönüştürülmesi, hatta Latince harflerle yazılması yönünde zaman zaman artan zaman zaman azalan çabalara günümüzde sıkça rastlanılmaktadır.

21 Hilâl, *el-Lehecâtü'l-Arabiyye*, s. 394.

sözü işiten kimse bunu algılayabiliyorsa²² bir lehçenin varlığından söz edilebilir, demek mümkündür denilmektedir.

Günümüzde Arapça konuşan bir kimsenin Mısırlı mı, Suriyeli mi, yoksa Iraklı mı olduğu ya da bu bölgelere nisbet edilen bir lehçe ile mi konuştuğu, her bir bölgenin karakteristik dil özellikleri nedeniyle hemen anlaşılabilir. Örneğin “iyi, güzel” anlamında Mağrib ülkelerinde “مزّيان” kelimesi kullanılırken, Mısır’da “كوتيس” denilmektedir. Bir kimse konuşurken “إيه” dediğinde onun Mısırlı, “وايد” dediğinde Haliç bölgesinden, “شور” dediğinde Şam bölgesinden, “بزشا” dediğinde ise Tunus’tan olduğunu anlarız. Ancak müfredat bağlamında lehçeler arasında ortak kullanıma sahip birçok sözcüğün olduğu da unutulmamalıdır. رَبْشَاطٌ, شَنْطَةٌ, شَقْلَبٌ, شَرْمُوطَةٌ, شَرْبَةٌ, شَاكُوشٌ, شَافٌ, رَبْهَدَلٌ, رَبْزُولَةٌ, شِيَاطٌ, شَنْطَةٌ, شَقْلَبٌ, شَرْمُوطَةٌ, شَرْبَةٌ, شَاكُوشٌ, شَافٌ, رَبْهَدَلٌ, رَبْزُولَةٌ, عَيْطٌ, عَمْمُولٌ, طَنْجَرَةٌ, طَرْبُوشٌ, طَاجِنٌ, صِينِيَّةٌ sözcükleri, hemen akla gelen örneklerden bazılarıdır.²³

II. Fusha ve Lehçe Karşılaştırması: Mısır Lehçesi Örneği

Bu bölümde yaklaşık iki yüz kelime karşılaştırılmış, kelimenin Türkçe anlamı, fusha karşılığı ve Mısır lehçesindeki söyleniş şekli verilmiş ve bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın aslı, tarafımızdan yapılan, Mısır lehçesinde günlük konuşmalarda yaygın olarak kullanılan, temel konuşma kılavuzlarında sıkça yer alan, yaklaşık üç bin kelimedenden oluşan üç dilli bir çalışmadır. Bu makalede yer alan iki yüz civarındaki kelime, bir örneklem oluşturması amacıyla, konusu insan olan, insanla ilgili temel fiziksel özellikleri bildiren, insanlar arası yakınlık ve ilişki ifade eden sözcüklerden seçilmiştir.

Araştırmada Mısır lehçesinin öncelenmesinin nedeni, Mısır lehçesinin, Arap lehçeleri içerisinde en yaygın lehçelerden birisi olarak kabul edilmesidir. Uzun yıllardan beri kültürel-edebî ürünlerin, sinema filmlerinin, televizyon dizilerinin genellikle Mısır kaynaklı olması, müzik-sanat etkinliklerinin

22 İbrahim Enîs, *Fî'l-lehçâti'l-Arabiyye*, Kahire: Mektebetü'l-Anglo'l-Mısriyye, 2003, s. 19.

23 Örnekleri artırmak mümkündür. Lehçeler arasında ortak kullanıma sahip kelimeler için bkz. Ahmet İsa Bek, *el-Muhkem fi usûli'l-kelîmâti'l-âmmiyye*, Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1939; Abdülazîz b. Abdillâh, “el-Elfâzu'l-müşterake fi'l-âmmiyyeteyni'l-Mısriyye ve'l-Mağribiyye”, *Mecelletü'l-Lisâni'l-Arabî*, 1965, sayı: 2, s. 89. Bu makale yaklaşık 250 kelimelik küçük bir sözlük mahiyetindedir.; Abdülazîz b. Abdillâh, “el-Âmmiyye ve'l-fushâ fi'l-Kâhire ve'r-Rabât”, *Mecelletu mecmei'l-luğati'l-Arabiyye bi'l-Kahire*, 1984, sayı: 53, s. 214. Ayrıca lehçeler arası ortak kullanımlı kelimeler için, bkz. Abdülazîz b. Abdillâh, “Mazâhirü'l-vahe fi âmmiyyeteyi'l-Mağrib ve'l-Halîci'l-Arabî”, *Mecelletü'l-Lisâni'l-Arabî*, 1967, sayı: 5, s. 235.; Abdülazîz b. Abdillâh, “Nahve tafsîhi'l-âmmiyye fi'l-vatani'l-Arabî: dirâse mukârane beyne'l-âmmiyyeteyn fi'l-Mağrib ve's-Şâm”, *Mecelletü'l-Lisâni'l-Arabî*, 1964, sayı: 1, s. 12. Adı geçen makale derginin 2012 tarihli 69. sayısında yeniden yayınlanmıştır. Yaklaşık 400 civarında ortak kullanımlı kelime içeren bir sözlük ilave edilmiştir.

merkezinin Mısır olması, diğer Arap ülkelerindeki öğretim elemanlarının ağırlıklı olarak Mısırlı olması, Arap gençlerinin önemli bir kısmının öğrenim görmek amacıyla Mısır'a gelmesi gibi nedenler, bu yaygınlığın ana sebepleri arasında sayılabilir. Ayrıca Mısır'ın stratejik konumu ve siyasal olarak Arap ülkeleri arasında başat bir öneme sahip olması da bu yaygınlığı artıran etkenler arasındadır. Neredeyse bütün Arap ülkelerinde insanlar Mısır lehçesini anlarlar ve büyük oranda konuşabilirler.²⁴

Mısır lehçesi, oldukça zengin ve gelişmekte olan bir lehçedir. Fakat o bu zenginliğine rağmen, şimdilik Arap kültürünün ve İslam medeniyetinin taşıyıcısı konumundaki fasih Arapçanın yerini alabilecek bağımsız bir dil özelliğine sahip olmaktan çok uzaktır. Çünkü fasih Arapça ve Mısır lehçesi, altyapı, sarf-nahiv sistemleri ve fonetik yapı bakımından ortak özellikler taşıyan bir dilin iki farklı seviyesinden ibarettir. Bu bağlamda Arap lehçelerini, özelden Mısır lehçesini, Mısır coğrafyasının ve yakın etki alanının kültürel özelliklerini aktaran bir dil alanı ve genel Arapça içerisinde bir zenginlik olarak değerlendirmek gerekir.

Çalışmada, aşağıda belirtilen transkripsiyon/çevriyazı sistemi kullanılmıştır.

ء = '	ث = s	ح = H	خ = H	ذ = z	ش = ş
ص = S	ض = D	ط = T	ظ = Z	ع = 3	غ = ğ

İncelenen sözcükler Mısır lehçesindeki sesletim özelliklerine göre sınıflandırılmış ve aşağıdaki şekilde başlıklandırılmıştır:

1. kelime aynı / telaffuz aynı
2. kelime aynı / telaffuz farklı (harf)
3. kelime aynı / telaffuz farklı (hareke)
4. kelime aynı / telaffuz farklı + çoğul farklı
5. kelime farklı (fasih)
6. kelime farklı (dahîl/başka dilden geçme)

1. KELİME AYNI / TELAFFUZ AYNI

Bu bölümde yer alan sözcüklerde fasih Arapça ve Mısır lehçesi kullanımı açısından hiçbir fark yoktur. İncelediğimiz sözcüklerin yarıya yakını bu türdendir. Listede yer alan kelimeler, kaynakça bölümünde zikredilen lehçe sözlüklerinde yer almaktadır.

²⁴ Son dönemlerde uydu kanallarında yayınlanan bir takım programlarda ve dizilerde Suriye ve Lübnan lehçelerinin de ağırlıklı olarak kullanılması bu lehçelerin bilinirlik/anlaşılabilirlik oranlarını da büyük oranda artırmıştır.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
1	yeğen	ابن أخ / بنت أخ / ابن أخت / بنت أخت	ibn eH/ bint eH/ ibn UHt / bint UHt	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
2	kuzen; amca oğlu / kızı; hala oğlu / kızı; dayı oğlu / kızı; teyze oğlu / kızı	ابن عم / بنت عم / ابن عمّة / بنت عمّة / ابن خال / بنت خال / ابن خالة / بنت خالة	ibn 3amm / bint 3amm / ibn 3amme / bint 3amme / ibn Haal / bint Haal / ibn Haale / bint Haale	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
3	başparmak	إبهام ح أباهيم	ibhaam ç. ebaahiim	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
4	erkek kardeş	أخ ح اخوة	eH ç. iHve	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
5	dul erkek	أرمل ح أرامل	ermel ç. er- aamil	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
6	dul kadın	أرملة ح أرامل	ermele ç. er- aamil	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
7	aile; soy	أسرة ح أسر	usra ç. usar	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
8	kel, kabak, saç- sız, dazlak	أصلع	aSla3	"	"	kelime aynı telaffuz aynı ²⁵
9	anne, ana, va- lide	أم ح أمهات	üm ç. üm- mehaat	"	"	kelime aynı telaffuz aynı ²⁶

25 Sözcüğün zabtı/harekesi أَصْلَعٌ şeklindedir. Ancak Mısır lehçesinde irab yoktur. Diğer Arap lehçelerinde de durum aynıdır. Fushanın en önemli özelliklerinden birisi olan, isimlerin ve fillerin son harflerinin cümle içerisindeki konumlarına bağlı olarak harekelenmesi durumu, lehçelerde ve modern fushada genellikle söz konusu değildir. Bütün kelimelerin sonu, hicri altıncı yüzyıldan, Eyyûbî asrından bu yana daha çok sâkin okunmaktadır. Şevki Dayf, *Tahrîfâtü'l-âmmiyye li'l-fushâ*, Kahire: Dâru'l-meârif, 1994, s. 11-14.

26 Mısır lehçesinde "anne" anlamında أم kelimesinin yanı sıra والدة, Mısır lehçesindeki sesletim şekliyle "valde" ve "ماما/ maama" sözcükleri de kullanılmaktadır. والدة sözcüğü fasihtir. ماما sözcüğünün ise aynen بابا sözcüğünde olduğu Arapçadaki eski kullanımlardan birisi olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbirî's-ş-şa'biyye*, s. 114; Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasîhi'l-âmmie*, s. 387.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
10	insan	إنسان	insaan	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
11	aile; ev halkı; sülale; soy	أهل	ehl	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
12	yetişkin, ergin, reşit	بالغ	baaliğ	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
13	insan, insanoğlu	بشر	beşer	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
14	görme	البصر	el-baSar	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
15	karın	بطن ج بطون	baTn ç. bu- Tuun	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
16	kız, kız çocuk	بنت ج بنات	bint ç. benaat	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
17	yüzük parmağı	بنصر ج بناصر	binSır ç. benaasır	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
18	insan, insa- noğlu, ade- moğlu	بني آدم	benî aadem	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
19	köprücük ke- miği	ترقوة ج تراق	terguva ç. teraag	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
20	ikiz	توأم ج توائم	tev'em ç. tevaa'im	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
21	gebe, hamile	حامل	Haamil	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
22	akne, sivilce	حب الشباب	Habb eş-şe- baab	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
23	torun	حفيد ج أحفاد	Hafiid ç. aH- faad	"	"	kelime aynı telaffuz aynı

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
24	meme başı	حلمة ح حلما	Haleme ç. Halemaat	"	"	kelime aynı telaffuz aynı ²⁷
25	beş duyu	الحواس الخمس	el-Havaass el- <u>H</u> ams	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
26	hayat, yaşam	حياة ح حيو	Hayaah ç. Hayeva	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
27	teyze	خالحة ح خالات	<u>H</u> aale ç. <u>H</u> aa- laat	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
28	yanak, avurt	خده ح خدود	<u>H</u> add ç. <u>H</u> uduud	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
29	söz, nişanlanma	خطوبة	<u>H</u> uTuube	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
30	nişanlı (erkek)	خطيب	<u>H</u> aTiib	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
31	nişanlı (kız)	خطيبة	<u>H</u> aTiibe	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
32	hafif; ince	خفيف	<u>H</u> afiif	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
33	serçe parmağı	خنصر ح خناصر	<u>H</u> inSar ç. <u>H</u> a- naaSır	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
34	kan	دم ح دم	dem ç. di- maa'	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
35	yağlı, yağlanmış	دهني	duhnî	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
36	kalça	ردف ح أرداف	ridf ç. erdaaf	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
37	diz	ركبة ح ركب	rukbe ç. rukab	"	"	kelime aynı telaffuz aynı

27 "حلمة الودن / Halamit il-vidn" kulak memesi anlamını dile getirmektedir. Socrat Spiro, *Kâmûsu'l-lehçeti'l-âmmiyeti'l-Mısriyye*, Beyrut: Mektebetu Lübnân Nâşirûn, 1999, s. 150.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
38	kirpik	رمش ح رموش	rimş ç. ru- muuş	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
39	önkol, dirsekle bilek arasındaki bölüm	ساعد ح سواعد	saa3id ç. savaa3id	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
40	işaret parmağı	سيابة ح سيابات	sebbaabe ç. sebbaabaat	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
41	göbek deliği	سرة ح سرر	surra ç. surar	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
42	alt, alttaki	سفلي	sufî	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
43	duyma, işitme	السمع	es-sem3	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
44	kalin; yoğun; koyu	سميك	semiik	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
45	yaş	سنّ	sinn	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
46	gençlik; gençler	شباب	şebaab	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
47	şahıs, kişi	شخص ح أشخاص	şaHS ç. eşHaaS	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
48	halk, ulus, mil- let	شعب ح شعوب	şa3b ç. şu3uub	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
49	saç, kıl, tüy	شعر	şa3r	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
50	koklama	الشمّ	eş-şemm	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
51	balayı	شهر عسل	şehr 3asel	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
52	kız, kız çocuk	صبية ح صبايا	Sabiyye ç. Sabaayaa	"	"	kelime aynı telaffuz aynı

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
53	kaburga	ضلع ح ضلوع	Dıla3 ç. Du-luu3	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
54	çocuk	طفل ح أطفال	Tıfl ç. aTfaal	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
55	uzun boylu	طویل ح طوال	Taviil ç. Tivaal	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
56	göz merceği	عدسة ح عدسات العين	3adese ç. 3adesaat al- 3ayn	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
57	kas, adale	عضلة ح عضلات	3aDale ç. 3aDalaat	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
58	organ, uzuv	عضو ح أعضاء	3uDv ç. a3Daa'	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
59	üst, üstteki	علوي	3ulvî	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
60	yaş, ömür	عمر	3umr	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
61	hala	عممة ح عمات	3amme ç. 3ammaat	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
62	göz	عين ح عيون	3ayn ç. 3uyuun (müennes)	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
63	çocuk, ufaklık, küçük	عيل ح عيال	3ayyil ç. 3iyaal	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
64	bez, beze, gudde	غدة ح غدود	ğudda ç. ğudad	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
65	genç kız	فتاة ح فتيات	fataat ç. feteyaat	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
66	birey, fert, kişi, şahıs	فرد ح أفراد	ferd ç. efraad	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
67	çene	فك ح فكوك	fekk ç. fu-kuuk	"	"	kelime aynı telaffuz aynı

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
68	ayak bileği	كاحل ج كواحل	kaaHil ç. ka- vaaHil	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
69	avuçığı, aya	كف ج كفوف / أكف	keff ç. kufuuf / ekuff	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
70	dil	لسان ج السنة	lisaan ç. el- sine	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
71	salıya, tükürük	لعاب	lu3aab	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
72	dokunma, te- mas	اللمس	el-lems	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
73	gerdek gecesi	ليلة الدخلة	leylet ed- duHle	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
74	kalça, kıç, popo	مؤخرة	mu'aHHara	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
75	nişanlı	مخطوب	maHTuub	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
76	genç, deli- kanlı;ergen	مراهق	muraahig	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
77	taramak	مُشَط - يمشط - تمشيط	meşşTa - yümaşşiT temşiiT	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
78	eski koca	مطلق	muTallag -	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
79	eski eş / karı	مطلقة	muTallaga	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
80	mide	معدة ج معد	ma3ide ç. mi3ad	معدة ج معد	mi3de / ma3ide ç. mi3ad	kelime aynı telaffuz aynı
81	bilek, el bileği	معصم ج معاصم	mi3Sam ç. ma3aaSim	"	"	kelime aynı telaffuz aynı

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
82	gözyuvarı, göz yuvarlağı, göz küresi	مقله ح مقل	mugla ç. mu-gal	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
83	mehir	مهرح مهور	mehr ç. mu-huur	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
84	insanlar, halk	ناس	naas	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
85	yumuşak; düz	ناعم	naa3im	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
86	ilik, kemik iliği	نخاع ح نخع العظم	nuHaa3 ç. nuHu3 el-3aZm	نخاع ح نخع العظم	nuHaa3 ç. nuHu3 il-3aDm	kelime aynı telaffuz aynı
87	yara izi	ندبة ح أنداب	nedbe ç. en-daab	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
88	nüfus; kişi	نسمه ح نسمات	neseme ç. nesemaat	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
89	nefes, soluk	نفس ح أنفاس	nefes ç. enfaas	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
90	çil, benek	نمش	nemeş	"	"	kelime aynı telaffuz aynı
91	baba	والد	vaalid	"	"	kelime aynı telaffuz aynı ²⁸
92	orta parmak	وسطى ح وسط	vusTaa ç. vusaT	"	"	kelime aynı telaffuz aynı

28 Mısır lehçesinde "baba" anlamında والد kelimesinin yanı sıra "أب / ab ve بايا / baaba" sözcükleri de kullanılmaktadır. أب sözcüğü fasihdir. بايا sözcüğünün kökeniyle ilgili olarak lehçe bilimciler farklı görüşler ifade etmişlerdir. Atiyye, kelimenin Farsçadaki بايا ve باياز kelimelerinden Arapçaya geçtiğini ifade ederken, Abdülmun'im Seyyid ve Ahmed Ebu Sa'd, *el-Kâmus, el-Muhîtu'l-Muhît ve el-Beyân ve't-tebyîn* gibi eserleri kaynak göstererek Arapça kökenli olduğunu söylemektedirler. Bkz. Reşid Atiyye, *Mu'cemu Atiyye fi'l-âmmî ve'd-dahîl*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ty., s. 18; Abdülmun'im Seyyid Abdülâl, *el-Elfâzu'l-âmmîyye*, Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1972, s. 118; Ahmed Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbîri's-ş-a'biyye*, Beyrut: Mektebetu Lübnân, 1987, s. 112; Ahmet Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasîhi'l-âmmî*, Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâîyn, 1990, s. 65.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
						(harf + ha- reke)
97	boyun	رقبة ح رقاب	ragabe ç. rigaab	"	ra'aba ç. ri'aab	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
98	salya, tükürük	ريق ح أرباق	riig ç. eryaag	"	rii' ç. eryaa'	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
99	damar	عرق ح عروق	3ırg ç. 3uruug	عرق ح عروق	3ır' ç. 3ıruu'	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
100	küçük, reşit ol- mayan	قاصر	gaaSır	"	'aaSır	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
101	ayak	قدم ح أقدام	gadem ç. ag- daam	"	'adem ç. 'a'daam	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
102	kepek	قشرة	gışra	"	'ışra	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
103	saç kesimi, saç traş, saç kesme	قصر الشعر	gaSS eş-şa3r	"	'aSS iş-şa3r	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
104	perçem, kâkül	قصة	guSSa	"	'oSSa	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
105	ense	فجاج اقفية	gafaa ç. ag- fiya	قفه	'afa	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
106	kalp	قلب ح قلوب	galb ç. guluub	قلب ح قلوب	'elb ç. 'uluub	kelime aynı telaffuz farklı (harf)

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
--	--------	-------	---------	-------	---------	---------------

Mısır lehçesinde (ج) harfinin telaffuzunun yanı sıra bazı hareke değişiklikleri olan kelimelerde bulunmaktadır.

107	tıraş etmek, tıraş olmak	حلق - يحلق - حلق / حلاقة	Halega - yaHligu Halg / Hilaaga	"	Hala' - yiHla' -Hilaa'a	kelime aynı telaffuz farklı (harf + hareke)
108	boğaz, gırtlak	حلق ح حلق	Halg ç. Huluug	"	Hul' ç. Huluu'	kelime aynı telaffuz farklı (harf + hareke)
109	kesmek (saç)	قص - يقص - قص	gaSSa - ye- guSSu - gaSS	"	'aSS - yı'uSS 'aSS	kelime aynı telaffuz farklı (harf + hareke)
110	kısa boylu	قصير ح قصير	gaSiir ç. gıSaar	"	'oSayyar ç. 'oSaar	kelime aynı telaffuz farklı (harf + hareke)

2.2. (ج) harfinin telaffuzu farklı olan kelimeler.

ج harfinin sesletimi birçok lehçede fushadan farklıdır. Suriye, Lübnan ve Tunus bölgelerinde j ile ş arası bir telaffuza sahipken, Mısır'ın Saîd bölgesinin bazı yerlerinde ve kuzey Mağrib'de , şeklinde söylenmekte, Yemen'in bazı bölgeleriyle Kahire ve Mısır'ın şehirlerinde ve güney Mağrib bölgelerinde ise g şeklinde telaffuz edilmektedir.

Telaffuzu farklı olan bu ج harfine genellikle Mısır/Kahire cîm'i ya da el-Cîmü'l-muattaşa, sert/kalın cîm denilmektedir. Mısır'ın fethinde ve sonrasında bu bölgelere gelip yerleşen Yemenli kabilelerin ج harfini bu şekilde telaffuz ettikleri ifade edilmektedir.³²

111	kuru, kurumuş	جاف	caaf	"	gaaf	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
-----	---------------	-----	------	---	------	--

32 Daha geniş bilgi için bkz. Abdülâl, *el-Elfâzu'l-âmmiyye*, s. 21-23; Ayrıca bkz. Enîs, *Fi'l-lehecâti'l-Arabiyye*, s. 19, vd.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
112	beden, vücut, gövde, cisim, ceset	جسد ح أجساد	cesed ç. ecsaad	"	gesed ç. eg-saad	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
113	beden, vücut, gövde, cisim, ceset	جسم ح اجسام	cism ç. ecsaam	"	gism ç. ag-saam	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
114	deri, cilt	جلد ح جلود	cild ç. culuud	"	gild ç. guluud	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
115	güzellik	جمال	cemaal	"	gemaal	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
116	kafatası	جمجمة ح جماجم	cümcüme ç. cemaacim	"	gümgüme ç. gamaagim	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
117	güzel, hoş	جميل	cemiil	"	gemiil	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
118	kaş	حاجب ح حواجب العين	Haacib ç. Havaacib al-3ayn	"	Haagib ç. Havaagib il-3yn	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
119	boğaz, gırtlak	حنجرة ح حناجر	Hancera ç. Hanaacir	"	Hangera ç. Hanaagir	kelime aynı telaffuz farklı (harf)

Mısır lehçesinde (ج) harfinin telaffuzunun yanı sıra bazı hareke değişiklikleri olan kelimelerde bulunmaktadır.

120	alın	جبين ح جبن	cebiin ç. cubun	"	gibiin ç. gubun	kelime aynı telaffuz farklı (harf+ hareke)
-----	------	------------	-----------------	---	-----------------	--

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
						(harf + hareke)
126	yanak, avurt	وجتة ح وجنات	vecne ç. ve-cenaat	"	vegne ç. vegnaat	kelime aynı telaffuz farklı (harf + hareke)

2.3.Muhtelif harflerin telaffuzu farklı olan kelimeler.³⁶

127	kulak	اذن ح آذان	uzun ç. aazaan	ودن ح ودان	vidn ç. vidaan	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
128	nefes /soluk almak	تنفس - يتنفس - تنفس	teneffese - yeteneffesu - teneffus	اتنفس - يتنفس - تنفس	itneffes - yitneffes - teneffüs	kelime aynı telaffuz farklı (harf) ³⁷
129	eğmek, kıvrırmak, bükmek	ثني - يثني - ثني	senaa - yesnii seny	تنى - يثني - تنى	tena - yetnî - teny	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
130	gıdıklamak	دغدغ - يدغدغ - دغدغة	dağdağa - yudağdığu - dağdağa	زغزغ - يزغزغ - زغزغة	zağzağ - yizağzağ - zağzağa	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
131	çene	ذقن ح ذقون	zegan ç. zuguun	دقن ح دقون	da'n ç. du'uun	kelime aynı telaffuz farklı (harf + harf)

36 Kelimelerdeki harf değişimleri öteden beri dilcilerin dikkatini çekmiştir. Örneğin Suyûtî *el-Müzhir*'de "Marifetü'-ibdâl" başlığı altında bu konuya oldukça geniş bir bölüm ayırmıştır. (bkz. Abdurrahman Celâleddîn es-Suyûtî, *el-Müzhir fi ulûmi'l-luğa ve envâihâ*, Kahire: Dâru't-turâs, ty., I, 460.) Lehçelerde de fasih kelimelerin birçok harfleri değiştirilmektedir. Bu tür değişikliklerin belirli bir kuralı olmayıp daha çok teshîl başlığı altında değerlendirilebilecek gelişigüzel değişikliklerdir. Ahmed Teymûr ve Şevki Dayf Mısır lehçesindeki bu türden değişiklikleri ele almış, çeşitli örneklerle konuyu geniş bir şekilde değerlendirmişlerdir. (bkz. Ahmed Teymûr, *Mucemu Teymûri'l-kebîr fi'l-elfâzi'l-âmmiyye*, Kahire: el-Heyetü'l-âmmie li't-te'lîf ve'n-neşr, 1971; Dayf, *Tahrîfâtü'l-âmmiyye li'l-fushâ*.)

37 رَأْتُنَّسَ، اَطْبُرُنَا، تَطْبِيرٌ، تَزْرِيْنٌ gibi mâzî formlarının tâ'ları sakın yapıлып başına hemze-i vasl getirilerek رَأْتُنَّسَ، اَطْبُرُنَا، تَطْبِيرٌ، تَزْرِيْنٌ şeklinde teleffuz edilmektedir. Bu tür kullanımların Kur'ân-ı Kerim'de de bulunduğu ifade edilmekte, تَطْبِيرٌ ve تَزْرِيْنٌ gibi kelimelerin Neml Suresinde اَطْبُرُنَا ve Yûnus Suresinde اَرْتُنَّتْ şeklinde yer aldıkları dile getirilmektedir. Dayf, *Tahrîfâtü'l-âmmiyye li'l-fushâ*, s. 21.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
141	dişeti	لثة	lise	"	lisse	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
142	sidik torbası, mesane	مسانة ج مسانات	meşaane ç. meşaanaat	مسانة ج مسانات	mesaane ç. mesaanaat	kelime aynı telaffuz farklı (harf)
143	burun deliği	منخار ح مناخير	minHaar ç. menaaHiir	"	menaHiir	kelime aynı telaffuz farklı (harf)

3. KELİME AYNI / TELAFFUZ FARKLI (HAREKE)³⁹

144	kaba	خشن	Haşin	"	Hışin	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
145	önkol, dirsekle bilek arasındaki bölüm	زند ح زنود	zend ç. zunuud	زند ح زنود	zind ç. zunuud	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
146	taramak	سرح - يسرح - تسريح	serraHa - yuserriHu tesriiH	"	sarraH - yisarraH - tasriiH	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
147	duymak, işit- mek	سمع - يسمع - سمع / سماع	semi3a - yesme3u - sem3 / simaa3	"	simi3 - yisma3	kelime aynı telaffuz farklı (hareke) ⁴⁰

39 Fusha ve lehçeler hareke değişiklikleri konusunda oldukça geniş bir alana sahiptirler. Örnekler için bkz. es-Suyûtî, *el-Müzhir*, I, 314; Dayf, *Tahrîfâtü'l-âmmiyye li'l-fushâ*, s. 164-170.)

40 Mısır lehçesinde mazi fiil formlarında bozulmalar vardır. Fushada sülâsi mâzî için üç form vardır: فَعَلَ - فَعِلَ - فَعُلَ. Bu formlardan ikincisi olan فَعِلَ formu Mısır lehçesinde bulunmamaktadır. Bu form فعِل şeklinde söylenmekte, kelimeler رَعِيل رَجِيل رَوْرث رَبِيع رَفِيم رَعْلِم رَفُوح رَضِجَك رَجَزَن رَسِيم فعِل şeklinde teleffuz edilmektedir. Üçüncü form olan فَعُل formu da Mısır lehçesinde bulunmamaktadır. Bu formda bulunan kelimeler bazen فَعِل (رَضِع = رَضِعَ = رَضِعَ = رَضِعَ = رَضِعَ) bazen de فَعُل (رَضِع = رَضِعَ = رَضِعَ = رَضِعَ = رَضِعَ) şeklinde teleffuz edilmektedir. Bu sigaların teleffuz durumu konuşmacının tercihine göre şekillenmektedir. Anılan fiil kalıplarının bu şekilde teleffuz edilmesinin Mısır'a yerleşen Kays kabilesine özgü bir kullanım olduğu ifade edilmektedir. Dayf, *Tahrîfâtü'l-âmmiyye li'l-fushâ*, s. 15, 16; Refâel Nahle el-Yesû'î, *Garâ'ibü'l-lehçeti'l-Mısıriyye*, Beyrut: Matbaatu Kalafât, 1964, s. 8-10.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
148	atardamar	شريان ج شرايين	şiryaaan ç. şer-aayiin	شريان ج شرايين	şuryaaan ç. şarayiin	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
149	koklamak	شم - يشم - شم	şemme - yeşummu - şemm	"	şemm - yişimm - şemm	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
150	boya	صبغة	Sibğa	"	Sabğa	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
151	erkek çocuk	صبي ج صبيان	Sabî ç. Sibyaan	"	Sabî ç. Subyaan	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
152	göğüs	صدر ج صدور	Sadr ç. Suduur	"	Sidr ç. Suduur	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
153	şakak	صدغ ج أصداع	Sudğ ç. aS-daağ	"	Sadğ ç. aS-daağ	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
154	karaciğer	كبد ج أكباد	kebd ç. ku-buud	كبد ج أكباد	kibd ç. ekbaad	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
155	yaşlı, ihtiyar	كبير ج كبار السن	kebiir ç. kibaar es-sinn	"	kibiir ç. kobaar is-sinn	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
156	omuz	كتف ج أكتاف	ketif ç. ektaaf	"	kitf ç. ektaaf	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
157	dokunmak	لمس - يلمس - لمس	lemese - yelmisu - lems	"	lemes - yilmis lems	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
158	tutmak	مسك - يمسك - مسك	meseke - yemsiku - mesk	"	misik - yim-sik mesk	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
159	eklem	مفصل ج مفاصل	mafSıl ç. mafaasıl	مفصل ج مفاصل	mafSal ç. mafaasıl	kelime aynı telaffuz farklı (hareke)
160	yüz, surat, çehre	وجه ج وجوه	vech ç. vucuuh	وَش ج وشوش	vıışş ç. vışuuş	kelime aynı telaffuz farklı (harf+ hareke) ⁴¹

4. KELİME AYNI / TELAFFUZ FARKLI + ÇOĞUL FARKLI

161	kızkardeş	أخت ج اخوات	uHt ç. eHavaat	"	uHt ç. iHvaat	kelime aynı çoğul farklı
162	dayı	خال ج أخوال	Haal ç. eHvaal	خال ج أخوال / خلان	Haal ç. aHvaal / Hilaan	kelime aynı çoğul farklı
163	beyin	دماغ ج أدمغة	dimaag ç. ad-miğa	دماغ ج دماغات	dimaag ç. di-maagaat	kelime aynı çoğul farklı ⁴²
164	akciğer	رئة ج رئات	ri'e ç. ri'aat	رئة ج رئين	ri'e ç. ri'eteyn	kelime aynı çoğul farklı

41 kelimesi Mısır lehçesinde harf ve hareke değişimiyle genellikle وَش / vıışş şeklinde teleffuz edilmektedir. Ancak kelimenin asli yapısını koruduğu الوجه البحرى لوجه الله على وجه العموم gibi kullanımlarına da Mısır lehçesinde sıklıkla rastlanmaktadır. Sözcüğün benzer kullanımları ve وَش şeklindeki kullanımları için bkz. Spiro, *Kâmûsu'l-lehçeti'l-âmmiyyeti'l-Mısrıyye*, s. 634, 642; el-Cevherî, *Luğatu'l-hayâti'l-yevmiyye*, s. 596, 597.

42 Fasih Arapçada دماغ kelimesinin çoğulu أدمغة ve دُمغ şeklidir. Ancak Mısır lehçesinde دماغات şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca Mısır lehçesinde دماغ kelimesinin yanı sıra, bir başka fasih sözcük olan مَخ kelimesi de sıklıkla kullanılmaktadır. Spiro, *Kâmûsu'l-lehçeti'l-âmmiyyeti'l-Mısrıyye*, s. 205; Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbiri's-şa'biyye*, s. 89, 93. مَخ ve دماغ kelimesinin lehçe kullanımları için bkz. Spiro, *Kâmûsu'l-lehçeti'l-âmmiyyeti'l-Mısrıyye*, s. 205 ve 557; el-Cevherî, *Luğatu'l-hayâti'l-yevmiyye*, s. 293, 294 ve 517; Muhammed el-Batal, *Mu'cemü't-ta'bîrâti'l-ıstılâhiyye Arabî Mısrî*, Beyrut: Mektebetü Lübnân Nâşîrûn, 2009, s. 45 ve 100; Ahmet Emîn, *Kâmûsu'l-âdât ve't-takâlîd ve't-teâbiri'l-Mısrıyye*, Kahire: Şeriketu Nevâbiğî'l-fıkr, 2008, s. 208.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
165	diş	سن ح اسنان	sinn ç. esnaan	سن ح سنان	sinn ç. sinaan	kelime aynı çoğul farklı
166	kardeş, özkardeş	شقيق ح أشقاء	şagiig ç. eşig-gaa'	"	şi'ii' ç. şu'a'a	kelime aynı çoğul farklı
167	amca	عم ح أعمام	3amm ç. a3maam	عم ح عمام / أعمام	3amm ç. 3imaam / a3maam	kelime aynı çoğul farklı
168	akraba, yakın, hısım	قريب ح أقرباء	gariib ç. egriibaa'	قريب ح قرايب	'ariib ç. 'araayib	kelime aynı çoğul farklı
169	öksüz, yetim	يتيم ح يتامى	yetiim ç. yetaamaa	"	yetiim ç. yutama	kelime aynı çoğul farklı
170	koltuk altı	ابط ح أباط	ibT ç. aabaaT	باط ح بطات	baaT ç. ba-Taat	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
171	parmak	إصبع ح أصابع	iSba3 ç. eSaabi3	صبايع ح صوابيع	Subaa3 ç. Savaabi3	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
172	sivilce, kabarcık	دمل ح دماميل	dummel ç. demaamiil	دمل ح دوامل	dimmel ç. davaamil	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
173	kol	ذراع ح أذرع	zira3 ç. ezru3	ذراع ح ذراعات / ذرة	diraa3 ç. diraa3aat / diri3a	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
174	ayak; bacak	رجل ح أرجل	ricl ç. ercul	رجل ح رجلين	rigl ç. rigleyn	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
175	boğaz, gırtlak	زور ح أزوار	zevr ç. ezvâr	زور ح زوار	zoor ç. zuvaar	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı ⁴³

43 زور kelimesi fasih Arapçada "göğsün üst kısmı, göğüs kemiklerinin birleşim yeri" anlamlarını dile getirmekleyen Mısır lehçesinde anlam kaymasıyla "boğaz, gırtlak" anlamını ifade et-

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
176	dudak	شفة ح شفاه	şefe ç. şifaah	شفة ح شفایف	şiffa ç. şefaayif	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
177	tırnak	ظفر ح أظفار / أظافير	Zufr ç. aZfaar / aZaafiir	ضوفر ح ضوافر	Doofr ç. Da- vaafir	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
178	yaşlı, ihtiyar	عجوز ح عجائز	3acuuz ç. 3acaa'iz	عجوز ح عواجز	3aguuz ç. 3avaagiz	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
179	kalça, but, uy- luk	فخذ ح أفضاخ	faHid ç. afHaađ	فخذ ح فخاد	faHd ç. fiHaađ	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
180	böbrek	كلية ح کلی	külye ç. kula	كلوة ح كلاوي	kilve ç. ka- laavi	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı
181	el	يد ح أيد	yed ç. eyd	اید ح ادين	iyd d. ideyn	kelime aynı telaffuz farklı + çoğul farklı

5. KELİME FARKLI (FASİH)

Bu bölümde yer alan kelimeleri Mısır lehçesinde pek bulunmayan ancak fasih Arapçada çok geniş bir kullanım alanı olan eşanlamlılık olgusu çerçevesi içerisinde değerlendirmek gerekir.

182	kalın bağırsak	الأمعاء الغليظة	el-em3aa' el- ğaliiZa	المصران الغليظ	il-muSraan il- ğaliiZ	kelime farklı (fasih) ⁴⁴
183	burun	أنف ح انوف	enf ç. unuuf	مناخير	menaHiiir	kelime farklı (fasih) ⁴⁵

mektedir. Ahmet Muhtâr Ömer, *Mu'cemu'l-luğati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, Kahire: Âlemu'l-kütüb, 2008, II, 1009; Spiro, *Kâmûsu'l-lehceti'l-âmîyyeti'l-Mısıriyye*, s. 259; Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbîri's-şâ'biyye*, s. 90.

44 Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasihi'l-âmme*, s. 412; Abdülâl, *Mu'cenü'l-elfâzi'l-âmîyye*, s. 509; Atıyye, *Mu'cemu Atıyye*, s. 165.

45 Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasihi'l-âmme*, s. 431.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
184	çirkin	بشع / قبيح	beşi3 / gabiH	وحش ح وحشين	veHiş / viHişç. ve-Hşiin	kelime farklı (fasih) ⁴⁶
185	ben	خال ح خيلان	Haal ç. Hii-laan	حسنة ح حسنات	Hasene ç. Hasenaat	kelime farklı (fasih) ⁴⁷
186	avuç içi, aya	راحة ح راحات اليد	raaHa ç. raaHaat al-yad	كف اليد	keff il-yed	kelime farklı (fasih) ⁴⁸
187	görmek	رأى - يرى - رؤية	ra'aa - yeraa ru'ye	شاف - يشوف	şaaaf - yişuuf	kelime farklı (fasih) ⁴⁹
188	bilek, el bileği	رسغ ح ارساغ	rusğ ç. arsaag	زند ح زنود	zind ç. zunuud	kelime farklı (fasih) ⁵⁰
189	apandis	زائدة ح زوائد دودية	zaa'ide ç. zevaa'id duudiyye	المصران القعور	il-muSraan il-'a3var	kelime farklı (fasih)
190	düğün, nikâh	زفاف	zifaaf	فراح ح أفراح	faraH ç. afraaH	kelime farklı (fasih)
191	şişman, şişko	سمين	semiin	تخين	tıHiiin	kelime farklı (fasih) ⁵¹
192	bıyık	شارب ح شوارب	şaarib ç. şavaarib	شنب ح شنبات / شنبنة	şeneb ç. şenebaat / şinibe	kelime farklı (fasih) ⁵²

46 Abdülâl, *Mu'cemü'l-elfâzi'l-âmmiyye*, s. 569; Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasîhi'l-âmmie*, s. 482.

47 el-Cevherî, *Luğatu'l-hayâti'l-yevmiyye*, s. 259.

48 Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasîhi'l-âmmie*, s. 92.

49 Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasîhi'l-âmmie*, s. 228.

50 Aynı anlamda fasih خنفة / hun'a kelimesi de kullanılmaktadır.

51 Abdülâl, *Mu'cemü'l-elfâzi'l-âmmiyye*, s. 155.

52 Her ne kadar شارب kelimesi de Mısır lehçesinde kullanılmaktaysa da شنب sözcüğünün kullanımını daha yaygındır. Sözcüğün fasih Arapçada "ağız ve dişlerin temizliği/güzelliği" gibi anlamları ifade ederken, istiâre yoluyla yeni bir kullanım olarak "bıyık" anlamını da dile getirdiği bildirilmektedir. Bkz. Ömer, *Mu'cemu'l-luğati'l-Arabiiyyeti'l-muâsıra*, Kahire: Âlemu'l-kütüb, 2008, II,1238; Spiro, *Kâmûsu'l-lehçeti'l-âmmiyyeti'l-Mısriyye*, s. 308; Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasîhi'l-âmmie*, s. 251; Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbirî's-ş-a'biyye*, s. 90; el-Cevherî, *Luğatu'l-hayâti'l-yevmiyye*, s. 365.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
193	omuz	عاتق ح عواتق	3aatig ç. 3avaatig	"	kitf ç. ektaaf	kelime farklı (fasih) ⁵³
194	topuk, ökçe	عقب ح أعقاب	3agib ç. a3gaab	كعب ح كعوب	ka3b ç. ku3uub	kelime farklı (fasih) ⁵⁴
195	sıçramak; atlamak	قفز - يقفز - قفز	gafeze - yeg- fizu gafz	نط - ينط	naTT - yinoTT	kelime farklı (fasih) ⁵⁵
196	sakal	لحية ح لحي	liHye ç. luHa	دقن ح دقون	da'n ç. du'uun	kelime farklı (fasih) ⁵⁶
197	dirsek	مرفق ح مرفاق	mirfag ç. maraafig	كوع ح كعان	kuu3 ç. ki3aan	kelime farklı (fasih) ⁵⁷
198	bakmak	نظر - ينظر - نظر إلى	naZara - yen- Zuru naZar ilaa	بص - يبص على	baSS - yibuSS 3ala	kelime farklı (fasih) ⁵⁸

6. KELİME FARKLI (DAHİL)

Bir istatistiğe göre Mısır lehçesinde Türkçe (470), İtalyanca (380), Fransızca (465), İngilizce (187), Kıbtice (228), Farsça (201), Yunaca (51), Süryanice (89) ve diğer dillerden (58) olmak üzere toplam 2129 yabancı dilden kelime tespit edilmiştir.⁵⁹

199	peruk, takma saç	شعر مستعار	şa3r musta3aar	باروكة	baruuka	kelime farklı (dahil) ⁶⁰
-----	------------------	------------	-------------------	--------	---------	--

53 Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasîhi'l-âmme*, s: 355; Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbîri's-şa'biyye*, s. 92.

54 Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbîri's-şa'biyye*, s. 92; Ayrıca bkz. Abdülâl, *Mu'cemu'l-elfâzi'l-âmmiyye*, s. 470.

55 Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasîhi'l-âmme*, s: 454, 455.

56 لحية kelimesinin yanı sıra Mısır lehçesinde daha çok دقن/da'n sözcüğü kullanılmaktadır. Sözcük "çene; sakal" anlamlarını dile getiren fasih دَقْن kelimesinin Mısır lehçesiyle teleffuzundan ibarettir. ابدال الحرف والحركة / harf ve hareke değişimi, lehçelerde sık rastlanılan bir durumdur. Ayrıca Mısır lehçesinde ذال harfi yoktur. Genellikle دال şeklinde teleffuz edilir. ذاب yerine داب yerine ذيع yerine اذان yerine اذان denilir. Bkz. Dayf, *Tahrîfâtü'l-âmmiyye li'l-fushâ*, s. 151, 152.

57 Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbîri's-şa'biyye*, s. 92.

58 Ebû Sa'd, *Mu'cemu fasîhi'l-âmme*, s: 74.

59 el-Yesûi, *Garâ'ibü'l-lehçeti'l-Mısıriyye*, s. 107.

60 باروكة kelimesi Fransızca "perruque" kelimesinden Arapçaya geçmiştir. Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbîri's-şa'biyye*, s. 172. Ayrıca bkz. F. Abdürrahîm, *Mu'cemü'd-dahîl fi'l-luğati'l-Arabîyyeti'l-hadîse ve lehecâtihâ*, Dimeşk: Dâru'l-kalem, 2011, s. 47, 48.

	Türkçe	Fusha	Okunuşu	Lehçe	Okunuşu	Karşılaştırma
200	göğüs, meme	ندي ح انداء	sedy ç. esdaa'	بَرَح بَرَاذ	bizz ç. bizaaz	kelime farklı (dahil) ⁶¹

Sonuç ve Öneriler

Dilin kendiliğinden kazanılan bir davranış yapısına sahip olduğu yadsınmaz bir gerçekliktir. Lehçe, farklı nedenlerle ve zamana bağlı olarak dilde meydana gelen değişikliklerin bir yansımasıdır.

İnsanoğlunun doğası, bünyesi, çevresi ve kültürü farklı oldukça, ayrıca üstesinden gelemeyeceği birtakım etkenler varlığını sürdürdüğü sürece, bir dil birliğinden söz etmek mümkün olmayacaktır. İnsanı etkileyen sosyal, siyasal, ruhsal ve ekonomik her türlü etkenin dilde bir yansıması olacaktır. Her zaman olduğu ve olacağı gibi, bir dil her ne kadar birlik ve bütünlük içerisindeyse de zamanla bölünüp parçalanacak ve birtakım değişikliklere uğrayacaktır. Kanaatimizce bu, “Gökle yeri yaratması ve renklerinize dillerinizin farklı olması O’nun âyetlerindedir.”⁶² ilkesi gereğince Sünnetullah’ın bir tecellisidir.

Birçok dilde olduğu gibi Arapçada da fasih dil ve lehçe olgusu her dönemde varlığını sürdürmüş bir gerçekliktir. Ancak bugün için ve yaptığımız bu küçük çaplı araştırma çerçevesinde değerlendirmek gerekirse, görülmektedir ki fusha ile Mısır lehçesi arasındaki farklılıklar büyük oranda fonetik düzeyde kalmakta, sözcükler neredeyse tamamen aynıken, telaffuzda birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bilinmektedir ki, yazı dilinde ve fusha konuşulduğunda bu fonetik farklılıklar tamamen ortadan kalkmaktadır. Müfredat bağlamında fusha ve lehçe arasında anlama etki edecek ölçüde büyük bir ayrılık bulunmamaktadır. Anlam düzeyindeki ve kelimenin yapısı ve iştikakına yönelik farklılıklar ise yok denecek kadar azdır.

Şimdi bu az sayıdaki farklılıklar artırılıp, aslında Sâmi dilin lehçeleri olup zamanla müstakil birer dil olan Arapça ve İbranice gibi ya da aslında Latince'nin lehçeleri olan İngilizce ve Fransızca gibi Arap lehçelerinin de ayrı birer dil

61 Atıyye ve Ebû Sa'd kelimenin fasih olduğunu ifade etmektedirler. Ebû Sa'd kelimenin “kadının çocuğu emzirmesi” anlamına gelen بَرَاذ kelimesinden geldiğini ifade ederken, aynı zamanda el-Yesûi'den naklen Ârâmî kökenli olduğunu da bildirmektedir. Atıyye, *Mu'cemu Atıyye fi'l-âmmî ve'd-dahîl*, s. 25; Ebû Sa'd, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbirî's-şa'biyye*, s. 87. Ancak, Mecmeu'l-luğa tarafından yayınlanan *el-Mucemu'l-vesîl*'te kelimenin Farsça kökenli olduğu, *el-Muhkem*'de ise, “gudde ya da kese” anlamında Türkçe kökenli olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Mecmeu'l-luğa, *el-Mucemu'l-vesîl*, Kahire: Dâru'l-meârif, 1980, s.54; İsa bek, *el-Muhkem*, s. 31.

62 er-Rûm 30/22.

olmaları istenip bu uğurda mı çalışılacaktır? Yoksa varolan farklılıklardan dilin hüviyetine zarar veren ya da vermesi muhtemel olanların aslına rücu etmesi yolundaki çalışmalara ağırlık verilerek, dil birliğinin güçlenmesi mi amaçlanacaktır?

Sorun modern zamanların bir sorunudur. Her iki yönelişin de yandaşları ve karşıtları vardır. Bu noktada çağımızın bir gerçekliği olarak ve açık yüreklilikle ifade etmek gerekirse, günümüzde, fasih Arapça ile konuşanlar, günlük hayata ilişkin durumları ifade etmede birtakım zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Öte yandan lehçe konuşanlar ise, ilmi ve fikri meseleleri bu lehçelerle dile getirmekten aciz kalmaktadırlar. Bu duruma ilişkin en çarpıcı örnek, fusha yerine lehçelerin kullanılması çağırısı yapanların düşüncelerini fasih arapça ile dile getirmesi ve fushayı savunanların ise günlük yaşamlarında lehçe konuşmalarıdır.

Fasih Arapça ve lehçe sorunu, daha uzun süre Arap aydınları arasında bir ihtilaf noktası olmaya devam edecek, bazıları fushanın bütün alanları kapsayan bir kullanıma sahip olmasını isterken, diğerleri ise lehçelerin fusha yerine kullanılmasını talep etmeye devam edecekler gibi görünmektedir.

Ancak her ne kadar dil pekçok karışık etkenin belirleyici olduğu karmaşık bir olguysa ve ona bütünüyle egemen olmak sözkonusu değilse de, hayatın bütün alanlarında ortak bir dile işlerlik kazandırmak mümkün olabilir. Klasik fusha ve yerel lehçe arasında keskin bir tercih yapmak yerine modern fushaya işlerlik kazandırmak ve toplumun farklı kesimleri tarafından kullanılmasını sağlamak yönünde bir yaklaşım söz konusu olabilir.

Modern fushanın klasik fusha ve lehçeden farklı, bağımsız üçüncü bir dil olmadığı, klasik fushanın toplumun olabildiğince geniş katmanlarının kullanabileceği kolaylıkta, işlevsel hale getirilmiş şeklinden ibaret olduğu söylenebilir. Bu dil katmanının günümüz Arap toplumlarında, yaygın bir şekilde kitle iletişim organlarında, medyada ve aydın kesim arasında kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Modern fushanın günlük hayatın bütün alanlarını kapsayan, toplumun olabildiğince geniş kesimlerini birleştiren bir iletişim dili olması mümkün görünmektedir. Konu, yalnızca bir dil olayı olmanın ötesinde, çok yönlü planlamayı ve kararlığı gerektiren, farklı toplumsal kesimlerin de müdahil olması gereken bir düzeydedir. Arapçanın çok geniş bir coğrafyada kullanılmasından kaynaklanan birtakım sorunlar, artık küçük bir köy olmaya başlayan dünyamızda, modern iletişim araçlarının da yardımıyla üstesinden gelinebilecek sorunlarmış gibi görünmektedir. Bu türden amaçların birtakım zorlama yöntemlerle ya da kendi haline bırakılarak gerçekleşmesi, çeşitli toplumların

yaşadıkları acı örneklerden de anlaşılacağı üzere mümkün değildir. Bu türden amaçların yalnızca dilcilerin çabalarıyla gerçekleşmeyeceği ortadadır. Dilbilimcilerin yanısıra edebiyatçıların, eğitimcilerin, gazetecilerin, televizyoncuların, sanatçıların, kısacası medeni toplumun tüm unsurlarının bir yönüyle benzer bir duyarlılığa sahip olması ideal bir durumdur.

Dil birliği, beşeri kalkınmanın en temel unsurlarından biridir. Çağımız bilgi çağıdır ve her türlü iktisadi gelişmişlik, bilimsel ve teknolojik gelişmeyle doğrudan bağlantılıdır. Aynı zamanda çağımız bir hız çağıdır. Her türlü bilgiye çok hızlı bir şekilde ulaşılabilen ve bu bilgiler yine çok hızlı bir şekilde aktarılabilir. Bir gerçeklik olarak dil, bilgiye ulaşmanın ve bilgiyi aktarmanın/paylaşmanın ana aracıdır. Bu noktada dil birliğinin önemini bir şekilde kendisini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, uygulamalı dilbilim araştırmalarında ulaşılan sonuçlar çerçevesinde, yoğun bir şekilde, görsel-işitsel araçlarla kitle iletişim araçlarında, modern iletişim aygıtlarında, bu dile işlerlik kazandırılması temel amaçlar arasında değerlendirilebilir.

Dilbilimciler, -araştırmamızda bir örneğini ortaya koymaya çalıştığımız şekliyle- farklı coğrafyalarda konuşulan lehçelere ait sözcükleri derleyip, derleme sözlükleri ve dil atlasları oluşturabilirler. Bu sözcüklerin, varsa fasih dildeki köklerine ilişkin, hâlihazırda yapılmakta olan çalışmalar desteklenebilir, yoksa fusha karşılıkları belirlenebilir. Ancak lehçelerin fushalaştırılması yönündeki çağrılar ve çabalardan ziyade, ortak bir dil hüviyetine sahip olmak üzere modern fushanın yaygınlık kazanması yönündeki çabaların desteklenmesi daha uygun olabilir.

Kaynakça

- Abdülâl, Abdülmunim Seyyid, *el-Elfâzu'l-âmmiyye*, Kahire: Mektebetü'l-hâncî, 1972.
- Abdülazîz b. Abdullah, "el-Elfâzu'l-müşterake fi'l-âmmiyyeteyni'l-Mısıriyye ve'l-Mağribiyye", *Mecelletü'l-Lisâni'l-Arabî*, 1965, sayı: 2, s. 89 – 95.
- _____, "Mazâhirü'l-vahde fi âmmiyyeteyi'l-Mağrib ve'l-Halîci'l-Arabî", *Mecelletü'l-Lisâni'l-Arabî*, 1967, sayı: 5, s. 235 – 239.
- _____, "Nahve tafsihi'l-âmmiyye fi'l-vatani'l-Arabî: dirâse mukârane beyne'l-âmmiyyeteyn fi'l-Mağrib ve's-Şâm", *Mecelletü'l-Lisâni'l-Arabî*, 1964, sayı: 1, s. 12 – 22.
- _____, "el-Âmmiyye ve'l-fushâ fi'l-Kâhire ve'r-Rabât", *Mecelletu mecmei'l-luğati'l-Arabiyte bi'l-Kahire*: 1984, sayı: 53, s. 214 – 238.
- Abdülmesîh, Corc Mitro ve Hânî Corc Tâberî, *el-Halîl Mu'cemu mustalahâti'n-nahvi'l-arabî*, Beyrut: Mektebetu Lübnân, 1990.
- Abdürrahîm, F., *Mu'cemü'd-dahîl fi'l-luğati'l-Arabiyyeti'l-hadîse ve lehecâtihâ*, Dîmeşk: Dâru'l-kalem, 2011.
- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.

- Altuncî, Muhammed, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-edeb*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1999.
- Âsî, Mişel ve İmîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-luğa ve'l-edeb*, Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, ts.
- Atiyye, Reşid, *Mu'cemu Atiyye fi'l-âmmî ve'd-dahîl*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, trs. Baalbaki, Ramzi Munir, *Dictionary of Linguistic Terms*, Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1990.
- el-Batal, Muhammed *Mu'cemü't-ta'bîrâti'l-istilâhiyye Arabî Mısri*, Beyrut: Mektebetu Lübnân Nâşirûn, 2009.
- el-Cevherî, Muhammed, *Luğatu'l-hayâti'l-yevmiyye*, Kahire: Câmîatu'l-Kâhire, 2007.
- Dayf, Şevki, *Tahrîfâtü'l-âmmiyye li'l-fushâ*, Kahire: Dâru'l-meârif, 1994.
- Ebû Sa'd, Ahmed, *Mu'cemu fasîhi'l-âmmî*, Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1990.
- _____, *Kâmûsu'l-mustalahât ve't-teâbîri's-şa'biyye*, Beyrut: Mektebetu Lübnân, 1987.
- Ebu'l-ferec, Muhammed, *Mukaddime lidirâseti fıkhi'l-luğa*, Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-arabiyye li't-tibâa ve'n-neşr, 1966.
- Emîn, Ahmed, *Kâmûsu'l-âdât ve't-takâlîd ve't-taâbîri'l-Mısriyye*, Kahire: Şeriketu Nevâbiğî'l-fikr, 2008.
- Enîs, İbrahim, *Fi'l-lehecâti'l-Arabiyye*, Kahire: Mektebetu'l-Anglo'l-Mısriyye, 2003.
- Faysal, Samar Rûhî, *el-Müşkiletü'l-luğaviyyetü'l-arabiyye*, Tıرابلس: Crus Pres, 1. baskı, 1992.
- Hilâl, Abdülğaffâr Hâmid, *el-Lehecâtü'l-Arabiyye neşeten ve tatavvuran*, Kahire: Mektebetu Vehbe, 2. baskı, 1993.
- Îsâ Bek, Ahmed, *el-Muhkem fi usûli'l-kelimâti'l-âmmiyye*, Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1939.
- al-Khuli, Muhammad Ali, *A Dictionary of Applied Linguistics*, Beyrut: Mektebetu Lübnân, 1986.
- Koç, Nurettin, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1992.
- Mecmau'l-luğati'l-Arabiyye, *el-Mucemu'l-vasîl*, Kahire: Dâru'l-meârif, 1980.
- _____, *el-Mustalahâtü'l-ilmîyye ve'l-fenniyye*, Kahire: 1971.
- Ömer, Ahmed Muhtâr, *Mu'cemu'l-luğati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, Kahire: Âlemu'l-kütüb, 2008.
- Saîd, Muhammed ve Bilâl Cündî, *eş-Şâmil Mu'cem fi ulûmu'l-luğati'l-arabiyye ve mustalahâtihâ*, Beyrut: Dâru'l-avde, 1985.
- Spiro, Socrat, *Kâmûsu'l-lehçeti'l-âmmiyyeti'l-Mısriyye*, Beyrut: Mektebetu Lübnân Nâşirûn, 1999.
- es-Suyûtî, Abdurrahman Celâleddîn, *el-Müzhir fi ulûmi'l-luğa ve envâihâ*, Kahire: Dâru't-turâs, ty.
- Teymûr, Ahmed, *Mucemu Teymûri'l-kebîr fi'l-elfâzi'l-âmmiyye*, Kahire: el-Heyetü'l-âmmî li't-te'lîf ve'n-neşr, 1971.
- Uysal, Halil, *el-Halîl es-semîr*, 2. baskı. İstanbul: 2014.
- Vâfî, Ali Abdülvâhid, *İlmü'l-luğa*, Kahire: Nahdatu Mısır, 1962.
- Vehbe, Mecdî ve Kâmil el-Mühendis, *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edeb*, Beyrut: Mektebetu Lübnân, 1984.
- el-Yesû'î, Refâil Nahle, *Garâ'ibü'l-lehçeti'l-Mısriyye*, Beyrut: Matbaatu Kalafât, 1964.